

УДК 347.97

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v2.2023.7>**А. Петровський,**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ СПРОЩЕНИХ СУДОВИХ ПРОЦЕДУР У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Конституцією України гарантується право кожного на судовий захист своїх прав і свобод як один із видів державного захисту прав і свобод людини, громадянина (ст. 55) [1].

Судово-правова реформа, зумовлена рухом України до євроінтеграційного простору, торкнулася і цивільного процесуального законодавства, що, своєю чергою, сприяло забезпеченню оптимізації порядку здійснення правосуддя, підвищенню ефективності цивільного процесу з метою вирішення спорів між громадянами.

Однією з нагальних проблем сучасного цивільного процесу є проблема ефективності, оперативності та доступності судочинства. Через збільшення кількості справ і значне навантаження на судову систему виникла потреба в удосконаленні процедур розгляду справ і забезпеченні більш ефективної та швидкої юстиції. Таким чином, постала необхідність запровадження спрощеного, прискореного судочинства по окремих категоріях цивільних справ і у правовому механізмі цивільного судочинства відбулося спрощення провадження безспірних за своєю суттю справ.

Можливість спрощення і скорочення процедури у встановлених законом випадках підвищила ефективність правового захисту й дозволила звільнити суди від розгляду за

повною процедурою справ, що ґрунтуються на безспірних фактах.

Відтак, інститут спрощених судових процедур у цивільному процесі України спрямований на забезпечення ефективності й доступності судочинства, спрощення процесу розгляду справ і мінімізації витрат на здійснення правосуддя, забезпечуючи при цьому збереження принципів справедливості та захисту прав та інтересів сторін у спорі.

Аналіз наукових публікацій.

Наразі наявна значна кількість наукових доробок, що стосуються необхідності, проблематики й перспектив запровадження спрощених судових процедур у вітчизняне законодавство, зокрема у цивільне судочинство. Так, питанням реформування цивільного процесуального законодавства України, необхідності запровадження спрощеного, прискореного судочинства по окремих категоріях цивільних справ, проблемам, які пов'язані з розвитком інституту спрощених судових процедур у цивільному процесі України, зокрема процедурами спрощеного судового розгляду, приділяли увагу такі провідні вітчизняні вчені-процесуалісти, як Ю.В. Білоусов, В.І. Бобрик, С.С. Бичкова, С.В. Васильєв, О.В. Гетманцев, В.В. Грига, А.Г. Гулик, К.В. Гусаров, О.В. Дем'янова, О.В. Захарова, О.Ю. Зуб, І.О. Ізарова, Я.Л. Коломієць, А.С. Колос, В.В. Комаров, В.А. Кройтор, Д.С. Лаврович, Д.Д. Луспеник,

Ю.В. Навроцька, В.І. Тертишніков, О.С. Ткачук, О.І. Угриновська, С.Я. Фурса, М.Й. Штефан, О.О. Штефан та інші. Проте варто вказати, що системного аналізу інституту спрощених судових процедур у цивільному процесі України досі не проводилося, що й зумовлює мету статті – дослідити теоретико-правові засади розвитку інституту спрощених судових процедур у цивільному процесі України, що є важливим для розвитку теорії цивільного процесуального права, а також визначити його правову природу, здійснити аналіз теоретичних підходів до визначення поняття спрощеного провадження, його ознак і змісту.

Виклад основного матеріалу. Інститут спрощених судових процедур у цивільному процесі України як доволі нове явище в цивільному судочинстві є малодослідженим. Попри наявність у юридичній науковій літературі значної кількості визначень понять «спрощене провадження», «спрощені судові процедури», «спрощене позовне провадження», «наказне провадження», «прискорене провадження» тощо, поміж науковців досі немає єдності думок щодо визначення правової природи спрощеного провадження та виокремлення його характерних рис. Ототожнюючи «спрощені провадження» зі «спрощеними судовими процедурами», окремі науковці [2] визнають спрощення як модель процедури здійснення правосуддя, що дає змогу за меншого обсягу процесуальних дій, з меншими фінансовими витратами швидше досягти цілей судочинства.

Фактично, спрощене провадження можна поділити на три види:

1) абсолютно спрощене провадження, коли судові засідання спрощеного провадження відбувається без участі сторін (воно нагадує наказне провадження);

2) коли спрощене провадження нагадує усичене позовне провадження з усіма поясненнями осіб, допитом

свідків, але з обґрунтованим обмеженням процесуальних прав осіб, які беруть участь в справі;

3) коли спрощене провадження передувє розгляду справи за загальними правилами позовного провадження і може вважатися штучним зайвим утворенням, що призводитиме до зайвих витрат часу, зусиль та коштів [3, с. 49].

На нашу думку, окреслення ознак спрощених судових процедур у цивільному процесі України можливе лише завдяки сукупному аналізу чинного законодавства та наукової літератури.

З прийняттям у 2004 р. Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України розпочалася розробка й застосування спрощених проваджень у цивільному процесуальному законодавстві. Метою введення інституту спрощених судових процедур у цивільний процес України є пришвидшення розгляду цивільних справ, зменшення судових витрат сторін, пов'язаних з розглядом справ, зменшення робочого навантаження на судів.

З внесенням у 2017 р. змін до ЦПК України інститут спрощеного провадження остаточно закріпився у цивільному процесі України. Ухвалений того часу Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII [4] став втіленням у судочинство України рекомендацій Ради Європи щодо запровадження спрощених, прискорених проваджень [5].

Учені-процесуалісти виокремлюють загальні ознаки, що притаманні позовному провадженню, та спеціальні, що відрізняють спрощене позовне провадження від загального [6]. Загальними особливостями позовного провадження є спір про право та наявність двох сторін (позивача і відповідача) [7, с. 90–96].

До основних ознак спрощеного позовного провадження в цивільному процесі науковці відносять: процесуальну доступність і простоту, прискорений характер, добровільність застосування, документарне провадження, специфічну дію принципів цивільного судочинства та особливий порядок оскарження [8].

Цивільне судочинство здійснюється за правилами, передбаченими ЦПК України у порядку: 1) наказного провадження; 2) позовного провадження (загального або спрощеного); 3) окремого провадження (ч. 2 ст. 19 ЦПК України) [9]. Відтак, спрощене провадження можна вважати окремим видом позовного провадження, що має за мету забезпечення ефективності цивільного процесу шляхом спрощення розгляду окремих категорій справ, що, своєю чергою, сприяє зменшенню судових витрат і дотриманню принципу розгляду справ у розумні строки.

На думку науковців, у порівнянні із загальним позовним провадженням, спрощене позовне провадження є простішою формою, перевагою якого є саме швидкість, а також одним із варіантів диференціації позовного провадження цивільного процесу, що зумовлена необхідністю послаблення завантаженості суду [10].

Главою 10 чинного ЦПК України визначено порядок розгляду справ у порядку спрощеного провадження. Так, у порядку спрощеного позовного провадження розглядаються: 1) малозначні справи; 2) справи, що виникають з трудових відносин; 3) справи про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд [9].

При вирішенні питання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження суд вра-

ховує: 1) ціну позову; 2) значення справи для сторін; 3) обраний позивачем спосіб захисту; 4) категорію та складність справи; 5) обсяг та характер доказів у справі, в тому числі чи потрібно у справі призначити експертизу, викликати свідків тощо; 6) кількість сторін та інших учасників справи; 7) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес; 8) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження [9].

На переконання науковців [11], спрощене провадження в справах з невеликою ціною позову не варто вважати альтернативним до позовного провадження способом судочинства, тому що воно має застосуватись на безальтернативній основі у разі відповідності позову встановленим критеріям допуску до спрощеного провадження.

Окрім цього, законодавець встановлює категорії цивільних справ, які не можуть розглядатися в порядку спрощеного провадження, зокрема це справи у спорах: 1) що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, розірвання шлюбу та поділ майна подружжя; 2) щодо спадкування; 3) щодо приватизації державного житлового фонду; 4) щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування відповідно до глави 12 розділу 10 ЦПК України; 5) в яких ціна позову перевищує двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [9].

Справи у порядку спрощеного позовного провадження мають бути розглянуті судом протягом розумного строку, але не більше шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі (ст. 275).

Відтак, зі змісту цивільного процесуального законодавства вбача-

ється, що інститут спрощених судових процедур у цивільному процесі України містить у собі як імперативні положення про застосування щодо окремих категорій цивільних справ, так і положення, котрі виключають будь-яку можливість розгляду певних категорій цивільних справ у порядку спрощеного провадження.

Варто звернути увагу на те, що підгрунтям спрощеного провадження є малозначність цивільних справ (ст. 19), до яких законодавцем віднесено: 1) справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 2) справи незначної складності, що визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 3) справи про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, якщо такі вимоги не пов'язані із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства); 4) справи про розірвання шлюбу; 5) справи про захист прав споживачів, ціна позову в яких не перевищує двохсот п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [9].

Питання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження суд вирішує в ухвалі про відкриття провадження у справі.

На думку вчених [6, с. 88], суду варто надати дискреційні повноваження щодо вирішення питання, за правилами якого провадження (загального чи спрощеного) можуть бути розглянуті малозначні справи та справи, що виникають з трудових відносин, оскільки судова практика свідчить, що такі справи не завжди можливо розглянути у встановлені законодавцем строки через значний

обсяг обставин, які повинні бути доведені або інші обставини, які затримують розгляд справи.

Своєю чергою, спрощення процедури в перелічених категоріях цивільних справ передбачає непроведення підготовчого засідання та судових дебат (ч. 3, 8 ст. 279 ЦПК України). Розгляд справи по суті в порядку спрощеного провадження починається з відкриття першого судового засідання або через тридцять днів з дня відкриття провадження у справі, якщо судові засідання не проводиться. За відсутності клопотання будь-якої зі сторін, суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами.

Клопотання позивача про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження подається у письмовій формі одночасно з поданням позовної заяви або може міститися у ній.

Щодо особливостей подання заяв по суті справи у спрощеному позовному провадженні, відзив подається протягом п'ятнадцяти днів із дня вручення ухвали про відкриття провадження у справі. Позивач має право подати до суду відповідь на відзив, а відповідач – заперечення протягом строків, встановлених судом в ухвалі про відкриття провадження у справі.

Розглядаючи справи у порядку спрощеного провадження, суд має дослідити докази і письмові пояснення, що викладені у заявах по суті справи.

Зважаючи на те, що у спрощеному провадженні процес повинен бути якнайшвидшим, з мінімальною кількістю судових засідань та інших процесуальних дій, мають бути також передбачені скорочені терміни дії, зокрема на подання позовної заяви та відповіді на неї.

Важливо зазначити, що спрощене позовне провадження не є універсальним рішенням для всіх видів

цивільних справ. Деякі складні справи вимагають більш детального та ретельного розгляду доказів та аргументів, тому в таких випадках спрощене позовне провадження може бути неефективним.

Важливим кроком у розвитку інституту спрощеного провадження є використання електронних технологій та онлайн-сервісів для подання позовних заяв і документів, що значно спрощує та прискорює процес розгляду справи. Ще одним напрямом розвитку інституту спрощеного провадження є використання електронної юстиції, яка передбачає використання інформаційних технологій та електронних засобів для забезпечення ефективності та доступності правосуддя. Окрім того, електронна юстиція може допомогти забезпечити більшу прозорість і відкритість процесу судочинства, що є важливим фактором для забезпечення довіри громадськості до судової системи.

Загалом, розвиток електронної юстиції та її поєднання зі спрощеним провадженням можуть значно підвищити ефективність і доступність правосуддя та сприяти розвитку інноваційних підходів у цивільному процесі.

Важливо забезпечити високий рівень професійної підготовки та підтримки для забезпечення ефективного застосування нових правових інструментів. Крім того, професійність і компетентність суддів, які розглядають справи в рамках спрощеного провадження, допоможе уникнути помилок і прийняття неправильних рішень.

У зв'язку зі зростанням потреби у спрощеному провадженні та забезпечення доступності й ефективності правосуддя, очікується подальший розвиток правового регулювання та практики застосування інституту спрощеного провадження у цивільному процесі, зокрема, з використанням новітніх технологій та інноваційних підходів.

Важливим аспектом розвитку спрощеного позовного провадження є забезпечення можливості взаємодії з електронною системою судового адміністрування. Це означає, що сторони мають можливість подавати позовні заяви, а також інші документи та матеріали у судову установу електронним шляхом. Це сприяє зменшенню часу на оформлення та розгляд справ, а також забезпечує збереження та захист інформації у електронному вигляді. Крім того, це дає можливість сторонам отримувати актуальну та інформативну інформацію щодо стану справи у будь-який час.

Окрім того, ще одним напрямом розвитку спрощеного провадження є введення можливості укладення угоди про спрощене провадження. Це означає, що сторони можуть укласти домовленість про те, що провадження буде здійснюватися за спрощеною процедурою, яка передбачає меншу кількість документів і процедур. Така угода може бути корисною для сторін, які бажають швидко та ефективно вирішити свої спори, а також для суду, який зможе зосередитись на розгляді складніших справ. Укладення угоди про спрощене провадження може стати особливо корисним у випадку, коли сторони мають чітко визначену позицію щодо суті спору та не мають бажання проводити тривалі процедури цивільного процесу.

Однак, необхідно зазначити, що в разі укладення угоди про спрощене провадження, сторони можуть втратити певні права, які передбачені у звичайному позовному провадженні. Тому варто ретельно оцінити всі ризики та переваги такої угоди перед її укладенням.

Висновки. Інститут спрощеного провадження у цивільному процесі України призначений для розгляду малозначних справ, справ, що виникають з трудових відносин, справ незначної складності та інших справ,

для яких пріоритетним є швидке вирішення.

Перевагою спрощеного провадження є зменшення термінів розгляду справ, зменшення витрат на проведення процесу та забезпечення більш ефективного доступу до правосуддя для громадян з меншими матеріальними та інтелектуальними ресурсами, а обмежений обсяг доказів дозволяє зменшити кількість судових засідань і прискорити процес. При цьому необхідно забезпечувати збереження принципів справедливості та захисту прав та інтересів сторін у спорі.

Відтак, інститут спрощеного провадження є важливим елементом реформи цивільного процесу, який спрямований на поліпшення якості та ефективності правосуддя. Загалом розвиток спрощеного провадження покликаний забезпечити доступність та ефективність правосуддя і сприятиме забезпеченню правової впевненості й стабільності в суспільстві.

Статтю присвячено дослідженню інституту спрощених судових процедур у цивільному процесі України, який покликаний забезпечити ефективність й доступність судочинства, сприяти спрощенню процесу розгляду справ і мінімізації витрат на здійснення правосуддя, забезпечуючи при цьому збереження принципів справедливості та захисту прав та інтересів сторін у спорі.

Зроблено висновок, що спрощене провадження як різновид позовного провадження, спрямоване на виконання завдань і досягнення мети цивільного судочинства щодо розгляду та вирішення цивільних справ, визначених цивільним процесуальним законодавством за особливою процедурою. Окреслено основні ознаки спрощеного провадження, до яких віднесено скорочений строк розгляду справи,

скорочений строк проведення підготовчих дій, відсутність підготовчого засідання та судових дебат, розгляд справи за загальним правилом у письмовому провадженні, спрощена форма стадії розгляду справи по суті тощо.

Інститут спрощеного провадження у цивільному процесі України призначений для розгляду малозначних справ, справ, що виникають з трудових відносин, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення.

Перевагою спрощеного провадження є зменшення термінів розгляду справ, зменшення витрат на проведення процесу та забезпечення більш ефективного доступу до правосуддя для громадян з меншими матеріальними та інтелектуальними ресурсами, а обмежений обсяг доказів дозволяє зменшити кількість судових засідань і прискорити процес.

Акцентовано, що підґрунтям спрощеного провадження є малозначність цивільних справ, до яких законодавцем віднесено: 1) справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 2) справи незначної складності, що визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 3) справи про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, якщо такі вимоги не пов'язані із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства); 4) справи про розірвання шлюбу; 5) справи

про захист прав споживачів, ціна позову в яких не перевищує двохсот п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Ключові слова: цивільний процес, спрощене провадження, інститут спрощених судових процедур, спрощені процедури, малозначні справи.

Petrovskyi A. Theoretical and legal basis of the research of the institute of simplified court procedures in the civil process of Ukraine

The article is devoted to the study of the institute of simplified court procedures in the civil process of Ukraine, which is designed to ensure the efficiency and accessibility of the judiciary, to facilitate the simplification of the process of considering cases and to minimize costs for the administration of justice, while ensuring the preservation of the principles of justice and protection of the rights and interests of the parties in the dispute.

It is concluded that the simplified proceedings as a type of legal proceedings aimed at fulfilling the tasks and achieving the goal of civil proceedings regarding consideration and resolution of civil cases defined by the civil procedural legislation under a special procedure. The main features of simplified proceedings are outlined, which include a shortened term of case consideration, a shortened term of preparatory actions, absence of a preparatory meeting and court debate, consideration of the case according to the general rule in written proceedings, a simplified form of the stage of consideration of the case on the merits, etc.

The Institute of Simplified Proceedings in the Civil Process of Ukraine is designed to consider minor cases, cases arising from labour relations, cases of minor complexity and other cases for which a quick resolution is a priority.

The advantage of simplified proceedings is a reduction in the terms of consideration of cases, a reduction in the costs of conducting the process and ensuring more effective access to justice for citizens with less material and intellectual resources, and the limited amount of evidence allows to reduce the number of court hearings and speed up the process.

It is emphasized that the basis of simplified proceedings is the insignificance of civil cases, to which the legislator refers: 1) cases in which the price of the claim does not exceed one hundred amounts of the subsistence minimum for able-bodied persons; 2) cases of minor complexity, recognized by the court as insignificant, except for cases that are subject to consideration only according to the rules of general legal proceedings, and cases in which the price of the claim exceeds two hundred and fifty amounts of the subsistence minimum for able-bodied persons; 3) cases concerning the collection of alimony, its increase, the payment of additional expenses for the child, the collection of a penalty (penalty) for late payment of alimony, the indexation of alimony, the change of the method of its collection, if such claims are not related to establishing or disputing paternity (maternity); 4) divorce proceedings; 5) cases on the protection of consumer rights, the price of the claim in which does not exceed two hundred and fifty amounts of the subsistence minimum for able-bodied persons.

Key words: civil process, simplified proceedings, institute of simplified court procedures, simplified procedures, minor cases.

Література:

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.05.2023).

2. Зуб О.Ю. Спрощене провадження як модель цивільного судочинства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2015. Вип. 131. С. 62–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2015_131_9 (дата звернення: 08.05.2023).

3. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Новітня концепція спрощеного провадження у цивільному процесі. *Цивілістична процесуальна думка*. 2017. № 1. С. 46–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tsprv_2017_1_13

4. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовт. 2017 р. № 2147-VIII. Редакція від 26 трав. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text> (дата звернення: 10.05.2023).

5. *Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства*. К., 2015. 708 с.

6. Угриновська О., Гембара Г. Спрощене позовне провадження законодавча регламентація та проблеми судової практики. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 85–89. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/>

<archive/2018/12/16.pdf> (дата звернення: 08.05.2023).

7. Боровська І.А. Особливості процесуальної форми спрощеного позовного провадження у цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2021. Вип. 65. С. 90–96.

8. Зелінська С.А. Ознаки спрощеного позовного провадження у цивільному процесі. 2022. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-3955/> (дата звернення: 08.05.2023).

9. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. Редакція від 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 09.05.2023).

10. Коломієць Я.Л., Комісарова Д.О., Сиротенко Я.В. Спрощене провадження: особливості та порядок розгляду цивільних справ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. Вип. 11. С. 188–192. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/48.pdf (дата звернення: 09.05.2023).

11. Бобрик В.І. Спрощення судового розгляду справ з невеликою ціною позову: європейський досвід і перспективи в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 4–9. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2016/12/2.pdf> (дата звернення: 08.05.2023).

